

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Харківське історико-філологічне товариство

*Присвячно 300-річчю
від дня народження Григорія Сковороди*

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 9/2022

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №3281 від 18.09.2008.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (заступник головного редактора) (Харків)
Богданова І. І., канд. філол. наук, доц. (Харків)
Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Берегове)
Лисиченко Т. Ю., канд. філол. наук (Харків)
Нестеренко Н. П., канд. філол. наук, доц. (Харків)
Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
Руденко С. М., канд. філол. наук, проф. (Харків)
Сюта Г. М., д-р філол. наук, пров. наук. співроб. (Київ)
Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Нелюба А. М., д-р філол. наук, професор, Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна.
Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, Національний університет біоресурсів
і природокористування України.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(протокол №3 від 2 листопада 2022 року)

У 41 **Український світ у наукових парадигмах:** Збірник наукових праць Харківсько-
го національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Вип. 9. —
Харків: ХНПУ; ХІФТ, 2022.— 180 с.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ISBN 978-966-1630-48-1

© Автори матеріалів, 2022
© Макет Т. Лисиченко, 2022
© Обкладинка У. Мельникова, 2022

Матеріали
Міжнародної наукової конференції

«РЕФЛЕКСІ ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ У ХХІ СТОЛІТТІ»

22–23 вересня 2022 року

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

Варшавський університет

Харків — 2022

життя народу, а з другого боку, є специфічною формою художнього відображення дійсності. Тому така лексикографічна праця, на нашу думку, має враховувати цю її своєрідність, і відбивати як специфічні художні засоби, властиві різним жанрам фольклору, так і фіксувати слова, що на пряму пов'язані з буденними реаліями українського народу. До того ж усна народна творчість є однією з підвалин історії української літературної мови, арсенал для побудови цілісної картини її розвитку, бо визначити характер і ступінь впливу фольклору на літературну мову, на процес її розвитку можна лише за умови освоєння і осмислення принципів побутування цього явища, усвідомлення багатства та своєрідності наявних у ньому як специфічних виразно художніх, так і звичайних словесних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лісна М. І.* Українська перекладна лексикографія: проблема безеквівалентності (друга половина XX ст.-початок XXI ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків. 2011.
2. *Сердега Р. Л.* Конспект лекцій зі спецкурсу «Лінгвофольклористика»: навч. посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017.
3. *Сковорода Г.* Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Л. Ушкалова. Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан, Вид-во Канад. ін-ту укр. студій, 2011.
4. *Хиждеу А.* Григорий Варсава Сковорода. Историко-критический очерк. Отрывок первый: общее основное понятие о Сковороде, объясненное из его собственного сознания. [С доб.] Сковородинского Идиотикона. *Телескоп*. 1835. Ч. 26. №5. С. 3–42; №6. С. 151–178.
5. *Чупрій Л.* Вплив Г. Сковороди на формування української кордоцентричної традиції. *Українознавство*. 2020. №2 (75). С. 120–129.
6. *Ющук І. П.* Рідна мова. Поглиблене вивчення: навч. посібник. Київ, 2009.

Людмила Сінна

здобувачка ступеня доктора філософії

кафедри українознавства і лінгводидактики

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

sennaya1985@gmail.com

ПРАГМАТИКА НАРАТИВУ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ЕКСПЛІЦИТНІСТЬ/ІМПЛІЦИТНІСТЬ СЕНСІВ

Григорій Сковорода належить до найвидатніших постатей в українській філософії та літературі, твори якого змушують читача сягати у своїх помислах життєво важливих проблем людського буття, а саме пізнати сенс таких категорій як щастя, дружба, кохання тощо. Саме таким плацдармом для роздумів і постають перед читачем «Байки Харківські» Г. С. Сковороди, глибокий задум

яких не лише привертає увагу, але і спонукає до переосмислення життєвих принципів та моральних чеснот.

Байки Григорія Сковороди стали об'єктом дослідження для багатьох мовознавців та літераторів, але вивчення цього питання в розрізі наративної стратегії не є детально вивченим. За Р. Бартом, наративна стратегія — це своєрідний алгоритм творення певного типу оповідної реальності за допомогою наративних прийомів, засобів, технік та тактик, які в поєднанні розкривають закладені коди (культурний, символічний, семіотичний та акціональний). *Наратив*, або *оповідь* (англ. і фр. *Narrative* — «оповідь», від лат. *Narrare* — «розповідати», «по-яснювати») — це «сукупність пов'язаних між собою реальних чи вигаданих подій, фактів або вражень, які складають оповідний текст. А також — процес повідомлення такого тексту (нарація) і метод впорядкування дискурсу. Особа, яка здійснює наратив, називається оповідачем (наратором) [<https://uk.wikipedia.org/wiki/Наратив>].

Як зазначає Л. В. Мацевко-Бекерська, наратив кожного конкретного тексту «завжди постає як синтез передбачуваного та несподіваного, тому неминуче входить у культурний чи культурно-історичний метанаратив. Будучи формою викладу, тобто виконуючи суто прикладну роль, він вписує в онтологічний обіг змодельований фікційний простір зі специфічними ознаками щодо світогляду, переконань, підходів до розуміння особи та способу її оприявлення в літературно-художній проекції» [Мацевко-Бекерська].

Під час здійсненого нами дослідження змісту байок Григорія Сковороди було виявлено, що ці тексти можна поділити на ідейно-тематичні групи, які відображають символічність та зануреність у глибинні матриці культури. Перша група репрезентує такі внутрішні якості людини, як справедливість, великодушність, милосердя, честь. Головним є розуміння вважливості внутрішніх цінностей. Висвітлення цих цінностей можна знайти у таких байках, як «Голова і Тулуб», «Два Цінних Камінчики: Алмаз і Смарагд», «Ворона і Чиж», «Жайворонки», «Колеса Часової», «Олениця і Кабан». До другої групи можна уналежнити байки на тему важливості «сродної» праці, тобто такої, що приносить задоволення, гармонізує людину і надає сенс її життю. Наприклад, до байок цієї категорії слід віднести «Дві курки», «Змія і Буфон», «Брусок і Ніж», «Орел і Черепашка», «Собака і Кобила», «Зозуля і Дроздик», «Бджола і Шершень». Третю групу байок можна охарактеризувати, як викриття згубних для людини прагнень і пристрастей, протиставлення їх з погляду тодішнього часу добродійним ідеалам (прагнення до знатності та багатства). Зокрема це байки «Жаби», «Чиж і Щиглик», «Щука і Рак», «Мураха і Свиня». Наратив уславлення дружби та розуму віднесено до четвертої групи, яскравими прикладами якої є такі байки, як «Собаки», «Дві Курки», «Осла і ніж», «Пес і Вовк».

У кожній з поданих груп можна виявити лексичні парадигми імпліцитного та експліцитного характеру. Зазвичай, байки складаються з двох частин — фабула та сила. У першій частині байки — оповідній — розкривається сюжет через алегорії. Здебільшого текст побудований на діалогах та контрастах. Автор намагається через образи та уособлення персонажів непрямим способом,

зокрема, через дії та поведінку головних героїв, висвітлити найголовніші питання буття — честь, дружба, розум тощо. Для цього у творах філософ використовує багато стилістичних засобів, таких як епітети, антитези, метафори.

У силі або другій частині байок автор доносить ідею через стислу мораль, конкретні висновки, називаючи безпосередньо принципи та постулати християнського існування, етичні погляди, підкреслюючи презирство та зневагу до брехні, лінощів, честолюбства та вболіваючи за свій народ та його краще життя.

Байки Г. С. Сковороди є художньою формою висловлювання його філософських ідей та бачень, тобто відтворенням істини. Такі невеличкі повчальні твори містять в собі неймовірну палітру засобів та прийомів, за допомогою яких привертають увагу читача та змушують замислитись над важливими речами у житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Барт Р.* Введение в структурный анализ повествовательных текстов. *Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв.* Москва : Изд-во Московского университета, 1987. С. 387–422.
2. *Мацевко-Бекерська Л. В.* Типологія наратора: комунікативні аспекти художнього дискурсу [Електронний ресурс]. URL : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/11/14.4.8.pdf>
3. *Сковорода Г. С.* Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Київ : Наук. думка, 1983. 543 с.

Галина Сюта

доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики
Інститут української мови НАН України
siutagalia@gmail.com

ЛІНГВОСОФІЯ АФОРИСТИКИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Літературно-філософські сентенції Григорія Сковороди — особливий пласт національного мудрослів'я. Глибокий дидактичний зміст і ускладнено-асоціативна метафоричність, поєднання інтелектуалізму й емоційності, книжності й національної чуттєвості посприяли їх органічному входженню і в український афористичний словник, і в мовну свідомість українців.

Непроминально-стійкий характер лінгвістичної уваги до афористики Г. Сковороди, зокрема й у XXI ст., коли відзначено вже 300 років від дня народження мандрівного філософа, зумовлений не в останню чергу ментально-духовною потребою нового прочитання й осмислення його текстів, мінітекстів у проєкції на сьогоденні грані українського буття. Тому природно, що покоління

ЗМІСТ

РЕФЛЕКСІЇ ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ У ХХІ СТОЛІТТІ 3

Світлана Богдан, Вероніка Пирог МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНИХ ВІДЕОПРОЕКТАХ: ЗМІСТОВО-СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ	6
Яна Василенко ПОЛЬСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ Й ТВОРІВ «УКРАЇНСЬКОГО СОКРАТА» — ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	8
Лідія Гнатюк ЛІНГВАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ЯВИЩЕ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	16
Лариса Кравець ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МЕТАФОРИ «КНИГА ПРИРОДИ» У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	19
Петро Лойтра ВЛАДА ПІСЕННОГО ВЕРТОГРАДУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	23
Олена Маленко СЛОВО В ІДЕАЛЬНОМУ МОДЕЛЮВАННІ СВІТОБУДОВИ: ТРАДИЦІЇ Й НОВАЦІЇ ЛІНГВОПОЕТИКИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	33
Світлана Марцин, Ольга Ткач КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАЙОК ТА АФОРИЗМІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ (9 КЛАС)	38
Наталя Нестеренко, Валентина Гладка ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ Й ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	44
Лілія Петрова Озель ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ ЯК ОЗНАКА СТИЛЮ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ	49
Олена Семенов КОНЦЕПТ <i>СРОДНА ПРАЦЯ</i> В РЕФЛЕКСІЯХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	55
Руслан Сердега СЛОВНИК МОВИ ФОЛЬКЛОРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СЕНТЕНЦІЇ Г. С. СКОВОРОДИ «ВСЯК ДОЛЖЕН УЗНАТЬ СВОЙ НАРОД І В НАРОДІ СЕБЕ»	57
Людмила Сінна ПРАГМАТИКА НАРАТИВУ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ЕКСПЛІЦИТНІСТЬ/ІМПЛІЦИТНІСТЬ СЕНСІВ	61